

Токторов Э.С., Орозов Ж. Ж.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЗЫК-ПРОЦЕССУАЛДЫК КОДЕКСИНДЕГИ
ЖАБЫРЛАНУУЧУ, КҮБӨ ЖАНА АЛАРДЫН ЖАКЫНДАРЫН КОРГОО
МАСЕЛЕЛЕРИ**

Токторов Э. С., Орозов Ж. Ж.

**ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПОТЕРПЕВШИХ, СВИДЕТЕЛЕЙ И ИХ БЛИЗКИХ В
УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССУАЛЬНОМ КОДЕКСЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

E. S. Tokmurov, J. J. Orozov

**PROBLEMS OF DEFENCE OF VICTIMS, WITNESSES AND
THEIR NEAR IN CRIMINAL JUDICIAL CODE OF KYRGYZ REPUBLIC**

УДК:343.131

Бул тема жазык процессуалдык укугунун актуалдуу маселелерин ошондой эле КРнын жазык мыйзамдарынын ченемдерин теориялык жана практикалык жактан кабыл алууну ачып карайт.

Негизги сөздөр: жазык процессуалдык укук, коргоо, күбө, жабырлануучу.

Данная тема раскрывает актуальные вопросы уголовно-процессуального права, а также теоретические и практические применения норм уголовно-процессуального законодательства КР.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное, право, защита, свидетель, потерпевший.

This topic discusses topical issues of the criminal procedural law, as well as the theoretical and practical application of norms of the criminal procedural legislation of the Kyrgyz Republic.

Key words: criminal procedure, law, protection, witness, victim.

Акыркы мезгилдерде шектүү, күнөөкөрдүн укуктарын коргоодо, анын мыйзамдуу кызыкчылыктарынын кемсинтилүүсүнө көп көңүл бурулууда. «Жазык процессинде адам укуктары боюнча теорияны түзүү, болгон кылмыштын өзүнөн алыстатат, анын укуктарын сөз кылуу-терең катчылык».¹

«Кылмышта жактардын укуктарын коргоодо процессуалистердин талкуусу эч кандай түшүнүксүз боюнча калууда. Алардын укуктары талашы жок милдеттүү түрдө сакталышы керек. Бирок жабырлануучу, кайсы бир мезгилдерде аз коргоого алынат, мүмкүн ал такыр туура эмес да болушу мүмкүн. Аны баары ууландырат: аны жабырланткандар да жана анын туугандары да, жактоочусу да күнөөкөрдөй сезиши мүмкүн. Ар кандай процессуалдык абалдарга карабастан, күбө жабырлануучуга караганда мамлекет тарабынан коргоого алынууга муктаж. Күбө колдонулуп жаткан жазык процессуалдык мыйзамында, жазык процессиндеги кызыкчылыгы жок жак катары көрсөтүлгөн жана өзүнүн милдеттерин аткарууга тийиш: тергөөчүнүн, соттун чакыруусуна келүү жана туура көрсөтмө берүү. Жогорудагы милдеттерди аткаруу менен бирге, күбө төмөндөгүдөй

укуктар менен камсыздалууга тийиш, анын коопсуздугун жетишээрлик деңгээлде камсыздоо үчүн, жазык процессуалдык мамилелеринин таасирдүү чөйрөсүнө тартууда анын мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо толук эске алынуусу зарыл.

Ошондой болсо да, колдонулуп жаткан мыйзамда жана практикада анын кабыл алынуусу менен, көпчүлүк жактан коргоого алынбагандар сыяктуу, жабырлануучудай эле күбөнүн кызыкчылыгы жаралат. Мисалы, АКШда, 1982-жылкы «Кылмыштан жабыркагандарды жана күбөлөрдү коргоо боюнча» мыйзамында түздөн-түз көрсөтүлгөндөй, «жабырлануучу жана күбөлөр кылмыш системасында өз ара аракеттенбесе адилеттүүлүк келип чыкпайт» деп жазылган.

Азыркы мезгилде кылмыштуулук өсүүдө жана анын ичинен уюшулган кылмыштуулук, ал кылмыш иштерин иликтөөдө көптөгөн кыйынчылыктарды туудурууда. Анын бирден бир себеби күбөгө жана анын жакындарына, туугандарына ар түрдүү жолдор менен коркутулуп, басым көрсөтүлүүдө. Жазык процессинде атуулдарды коргоону камсыздоо проблемасы актуалдаштырылууда, өзгөчө төмөнкү учурларда, кылмыш ишин иликтөөдө, кылмыштын материалдык издери ачык жетишсиздикке жеткенде, күнөлөө негизинен жабырлануучу жана күбөлөрдүн сурак учурунда берген далилдердин түзүлөт. Күбөлөр жана жабырлануучулар ден-соолугунан, физикалык чектелүүсүнөн, мүлкүнөн ажырап калуудан коркушат. Күнөөкөр тараптан же анын айланасындагылардан тергөөдө берилген белгилүү калп, жартылай чындыктын кайталануусунун натыйжасында, жабырлануучунун жана күбөлөрдүн чын көрсөтмө берүүсү жазык процесси аяктагандан кийин жардамсыз жана коргоосуз калаарын жана өчүгүүнү сезишип алар чыныгы көрсөтмө берүүдөн качышы мүмкүн.

Ар кандай документтерде жана юридикалык адабияттарда «жактоо» жана «коргоо» терминдери күбө жана жабырлануучу укуктарында ар кандай мааниде колдонулууда. В. Дальянын түшүндүрмө сөздүгүндө жогорудагы терминдер төмөндөгүдөй түшүндүрүлөт: «Жактоо» - коргоо, сактоо, бирөөнү зыянга учуроодон сактоо деген маанини берет. Ал эми өзүнүн ишинде З. В. Макаров ар кандай көз караштагы аталган түшүнүктөргө кылдаттык менен

¹ Карпец И.И. Дело, которому мы служим. М., 1989. 89-90 бет.

анализ жүргүзгөн. Бул анализден «коргоо» түшүнүгү «жактоо» түшүнүгүн берет деген жыйынтыкка келген. Коргоо – бул укук бузууга жол бербөө, ал эми жактоо – укук бузууга жол бербөө гана эмес, ошондой эле кол салуудан сактоо дегенди түшүндүрөт. Ал эми М. П. Поляков өзүнүн бир эмгегинде «күбөнү сактоо» терминин колдонгон.² Күбө жана жабырлануучунун жеке коопсуздугун камсыздоо жана процессуалдык ыңгайлуулугу күбө жана жабырлануучуну «жактоо» термини жөндүү, бул термин бир кыйла көлөмдүү жана күбө жана жабырлануучуну коргоону өз ичине камтып, көрсөтүлгөн мыйзамдардын механизмде күбө жана жабырлануучулардын процессуалдык укуктары мамлекеттен өзүнүн милдеттерин коргоону талап кылууга ыңгайлаштырылган.

Күбө жана жабырлануучуларга берилген укуктары алардын кызыкчылыктарына кепилдик берүүсү төмөндөгү талаптардан турат:

- коомдук кызыкчылык – качан гана күбө жана жабырлануучулардын кызыкчылыгына сотто жана тергөөдө жардамдардын берилиши;

- жеке кызыкчылык - өзүнүн өмүрү, ден-соолугу, мүлкү, кадыр-баркы жана жакындарынын мыйзамдуу кызыкчылыктарынын коргоого алынышы.

Мыйзам 16.08.2006дан өз күчүнө кирген. Негизинде финансылык-экономикалык себептерге карата КРде жылына укук бузууларга 15-30 миң адам кабылат, алардын 2% гана чыныгы коргоого муктаж деген себеп менен долбоор 2003-жылы жокко чыгарылган. Эң көп каражат талап кылган чара көрүүлөр болуп иш ордун өзгөртүү менен жашаган жеринен башка жакка көчүрүү эсептелет. Маалыматтарга карата бул чара көрүү 65млн. сомду түзгөн, экинчи орунду убактылуу башка жерге көчүрүү чара көрүү эсептелет (15 млн. сомду түзөт). Укук коргоо мекемелеринин кызматкерлеринин санынын өсүшү менен жеке коргоого кеткен каражаттарды эске албаганда долбоорго жалпы коротула турган каражат 17,1 млн сомду түзөт. 2006-жылы кабыл алынган мыйзамга түшүндүрүүчү катта, 2006-жылга карата жабырлануучуларды, күбөлөрдү ж. б. кылмыш-жазык сот өндүрүшүнө катышкан жактарды коргоого кеткен каражаттардын саны 15 млн сомду түзгөндүгү айтылат. Бул көрсөтмө өтө кыскартылып айтылган деген пикир пайда болот. АКШда күбөлөрдү коргоо программасынын жылдык бюджетти 31 млн долларды түзөт, чыныгы чыгымдар 116дан 145 млнго чейин доллар сумманы түзөт³. В. Пожмелкин: «Сөз кишинин өмүрү жана ден-соолугу жөнүндө болуп жатканда бөлүнгөн көп суммадагы каражаттар акталды, арзан юстиция ар дайым алсыз. Ал криминалга уттуруп коет»⁴. 2005-жылы мыйзам долбоорун

иштеп чыгууга катышкан ИИМ кызматкерлери, анын чыныгы баасы жылына 5 млрд сомду түзөт⁵ дешкен.

Мыйзам прогрессивдик мүнөзгө ээ, себеби алгачкы жолу кылмыш-жазык процессинде сот өндүрүштүн субъектилеринин коопсуздугу жөнүндө маселе коюлууда. Кылмыш-жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларын коргоодогу превентивтүү чаралар аз эффект бергенде, күбөлөрдүн жана жабырлануучуларды коргоочу чыныгы чараларды көрүүнү күчөтүү керек. Бул мыйзамды кабыл алуу жөнүндө көп пикирлер айтылды, анын практикалык мааниси жөнүндө айтууга эрте, муну аны колдонуунун практикасын жалпылоо аркылуу гана ишке ашырууга болот. Бирок, азыр эле мыйзам дагы толуктоолорго муктаж экендигин белгилей кетүү керек. Мыйзамдын акыркы долбоору «Жабырлануучуларды, күбөлөрдү ж. б. кылмыш-жазык сот өндүрүшүнө катышкан жактарды коргоо жөнүндө» деп аталган, кабыл алынган долбоордон айырмаланып, ал коргоого алына турган жактар катары укук коргоо мекемелери менен жашыруун түрдө кызматташтык кылып келе жаткан агенттерди жана кылмыш жасаган жактарды колго түшүрүүдө көмөктөшкөн жактарды караган. Мыйзамдын жактоочулары жана каршылары болот. И. Петрухин мыйзамдын долбоору жөнүндө: «Мыйзам долбоорунда келтирилген чаралар, инквизициалык процесстин атрибуттарын кайра жаратат, анда күбөлөр сотко чакырылбаганда, алардын мурда келтирген көрсөтмөлөрү гана айтылып, бирок аты аталбаган»⁶. Мыйзам долбоорунун кээ бир абалдары талаштарды жаратып келет, бирок бул андан толук баш тартуу керек дегенге жатпайт. Биздин пикирибиз боюнча кылмыш жасаган жактардын укугун бузбоо жөнүндө ойлоп, кылмыштан укуктары бузулган жактарды, өзүнүн жана жакындарынын ден-соолугун жана жашоосуна коркунуч туудурулуп жатса да, жарандык милдетин аткарып, көрсөтмө бергендерди эстен чыгарып койсок, анда кылмыштуулук менен күрөшүү дагы деле алсыз бойдон кала берет.

Мыйзам күбө жана жабырлануучуну мамлекеттик коргоого алына турган жактар катары кабылдайт. Андан сырткары КРдин Кылмыш-жазык процессуалдык кодекси боюнча мамлекеттик коргоого жакындарына, 1,2 бөлүмдөрдөгү жактарга таасир берүү үчүн кол салуулар жасалуусу ыктымал болгондугу үчүн аларды да алуу керек. Кылмыш-жазык процессуалдык кодекси жакындарына кимдер камтыларын айтпайт, жөн гана бул түшүнүктөрдү кылмыш-жазык процессуалдык мамилелердин чегинде тактап өтөт. Эгерде «КРдин кылмыш-жазык процессуалдык кодексинде каралган» деген сүйлөмдү колдонсо тагыраак болмок. Мыйзамдуулук, кишинин жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин урматтоо принциптеринен сырткары, мамлекеттик коргоо принциптерине (4-берене) коргоону ишке ашырып жаткан жана корголуп жаткан жактардын бирдей

² Поляков М. П. Нравственные проблемы обережения свидетеля. /Вестник Нижегород мамлекеттик универ. 1998.

³ Центр содействия реформе уголовного правосудия «Тюрьма и воля». <http://www.egislature.ru/monitor/zashchitasvideteley/doroshenko.html>.

⁴ Президент оставил свидетелей безоружными/ «Газета.ru»/http:search/nev<http://search/nev>

⁵ На защиту свидетелей МВД запросило пять миллиардов рублей. /http:lenta/mi/russia/2002/05/29/witaess/

⁶ Петрухин И. Защита лиц, содействующих правосудию. //Уголовное право.1999.№1.

жоопкерчиликти сактоо принциби да кирет. Мында, коргоону ишке ашырып жаткан мекеме катары; 1) мамлекеттик коргоону ишке ашыруу тууралуу чечим кабыл алуучу мекеме; 2) коопсуздук чараларын ишке ашыруучу мекеме; 3) социалдык коргоо чараларын ишке ашыруучу мекемелер эсептелет.

Адабияттар жана нормативдик актылар:

1. Поляков М.П. Нравственные проблемы обережения свидетеля. / Вестник Нижегород мамлекеттик университети. 1998.
2. Карпец И. И. Дело, которому мы служим. М., 1989. 89-90 бет.
3. Центр содействия реформе уголовного правосудия «Гюрьма и воля». [/http://www.egislatore.ru/monitor/zashchitasvideteley/doroshenko.html](http://www.egislatore.ru/monitor/zashchitasvideteley/doroshenko.html).
4. Президент оставил свидетелей безоружными/ «Газета.ру»/http:search/nevhttp:search/nev
5. На защиту свидетелей МВД запросило пять миллиардов рублей./http://lenta.mi/russia/2002/05/29/witaess/.
6. Карпец И. И. Дело, которому мы служим. М., 1989. 89-90-бет.

Рецензент: д.ю.н., профессор Осмоналиев К.М.
